

JÁN ĎURICA SJ*

**Faksimilné vydanie jediného rukopisu Kamaldulskej Biblie –
vrcholné dielo prof. PhDr. Jána Doruľu, DrSc.**

ĎURICA SJ, J.: Facsimile edition of the only manuscript of the Camaldolese Bible – the masterpiece of prof. PhDr. Jan Dorula, DrSc. *Slavica Slovaca*, 58, 2023, No 2, pp. 188–200 (Bratislava).

The Bible is the ancient and dominant book of world culture. As a canonized collection of ancient Jewish texts (the Old Testament), it is supplemented by the writings of the New Testament. The Bible has become not only the theological treasure of Christianity, but also the spiritual and cultural treasure of the whole world. The position of the Bible in the context of European spiritual development can be seen from several perspectives. To assess the Slovak spiritual background, it is therefore important to perceptively observe the influences and spiritual attitudes from European nations and to observe in this context the Bible translations, which clearly include the translation of the Camaldolese Bible. This paper presents the linguistic and cultural background of the publication of this unique first comprehensive Slovak text of the Bible.

Camaldolese Bible, Slovak language, culture, Slovak-Slavic and Slovak-Non-Slavic relations and contexts.

Úvod

Každá krajina má svoju ústavu, môžeme povedať, že ústavou Cirkvi je *Reč na vrchu*¹ ako základný program pre vstup do Božieho kráľovstva, kam sú pozvané všetky národy.² História potvrdzuje, že obstáli len tie národy, čo sa riadili poriadkom, ktorý vložil Stvoriteľ do srdca každého človeka, promulgoval ho v Desatore a naplno rozvinul cez svojho Syna Ježiša, Vtelené Slovo, v Duchu Svätom.

Po vstupe desiatich nových krajín do Európskej únie sa po euroskepticizme posledných rokov na horizonte objavilo trochu eurooptimizmu. Pri tejto príležitosti aj pápež Ján Pavol II. opäť zdôraznil, že Európa musí znovuobjaviť svoje kresťanské korene, ak chce skutočne s nádejou hľadať do budúcnosti.³ V príhovore pred modlitbou Raduj sa nebies kráľovná 2. mája povedal: „Duša Európy je aj dnes jednotnou, lebo jej základom sú spoločné ľudské a kresťanské hodnoty. Dejiny a výchova európskych národov kráčajú zároveň s evanjelizáciou (...) Životná miazga evanjelia môže Európe zabezpečiť rozvoj, ktorý je v súlade s jej identitou, v slobode a solidarite, v spravodlivosti a mieri. Iba Európa, ktorá neodstráni, ale odhalí vlastné kresťanské korene, bude môcť byť na výške úloh, ktoré ju čakajú v treťom tisícročí: budovanie mieru, pestovanie dialógu medzi kultúrami a náboženstvami a ochrana prírody.“⁴

Takéto otázky poukazujú na kontext, v ktorom máme čítať Božie slovo a pýtať sa, aký je význam Svätého písma pre budúcnosť Európy. Kardinál Martini poznamenáva, že práve tieto kresťanské korene a hodnoty sú osobitným a privilegovaným spôsobom vyjadrené v knihách Svätého písma. Teda *Biblia je kniha, na ktorej stoja základy európskych koreňov a bude aj knihou budúcnosti Európy*.

* ThDr. Ján Ďurica SJ, PhD., Teologická fakulta Trnavskej univerzity, Kostolná 1 P.O.BOX 173, 814 99 Bratislava.

¹ Evanjelium podľa Matúša, kapitoly 5 – 7.

² Porovnaj Pieseň Mojžiša a Baránka: Zjv 15,3–4.

³ Sočufka, F.: *Biblia kniha budúcnosti Európy*. In: *Viera život*, 2005, č. 1, s. 49.

⁴ Porovnaj <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/encyklika-laudato-si>

Situácia v Európe

Vstup desiatich nových krajín do EÚ umožnil, aby sa Európa stala väčšou a silnejšou. Zároveň však prijala na seba väčšiu zodpovednosť za mier vo svete. Rozšírenie EÚ prebehlo v ovzduší utrpenia, nebezpečenstva a šíriaceho sa strachu z teroristických útokov na medzinárodnej úrovni. Teroristi neútočia už len na presne vymedzenom mieste, ako je Izrael, ale sú schopní zaútočiť kdekoľvek a v ktoromkoľvek okamihu, ako to ukázal 11. marec 2004 v Madride.

V súvislosti s touto medzinárodnou situáciou sa chceme zamyslieť nad tromi otázkami:

1. Môže Cirkev ešte vplývať na dnešného človeka?

Čo hovorí dnes Duch našim cirkvám o schopnosti kresťanstva byť *kvason* našej spoločnosti, najmä európskej, v novej Európe, ktorá sa rodí? Sme schopní v tomto našom svete, a tu musíme vidieť naozaj celý svet, spolunažívať napriek našej rozličnosti bez toho, aby sme sa vzájomne ničili?

2. Sme schopní sa vzájomne rešpektovať a tolerovať?

Už to by bol dobrý výsledok, ale sám osebe nestačí. Musíme sa naučiť rešpektovať jedni druhých, a to tak, že budeme navzájom rešpektovať svoje hodnoty. No ani to nestačí. Musíme sa stať jeden pre druhého *kvason* ľudskosti a hľadania pravdy, v duchu pochopenia a úprimného priateľstva. Nehovoríme tu o prozelytizme, že „ty musíš veriť v to, čo ja“, ale „ty máš sledovať tvoje svedomie do dôsledkov a mne pomáhať, aby som aj ja dôsledne sledoval moje svedomie“. Sme toho schopní? Udalosti prežívané v Jeruzaleme či v Iraku nám hovoria o nesmiernych ťažkostiach pri uskutočnení tejto výzvy. Len s námahou sme schopní bývať vedľa seba, lebo sme odlišní, a tým menej sme schopní reálneho spolunažívania.

3. Sme schopní prekonať ľahostajnosť, odpor a napätia, ktoré utvára narastajúci konflikt záujmov medzi veľkými vlastníčkmi médií, politikmi a medzinárodnou finančnou lobby? Nejde tu iba o otázku sociálnej spravodlivosti, to znamená vyjsť v ústrety chudobným tohto sveta, čo by už samo osebe bolo veľkou vecou, no nepostačujúcou. Ide tu o spôsob spolužitia a spolupráce na celosvetovej úrovni, ktorý by podporoval záujmy všeobecného dobra. To sa však zdá čoraz ťažšie, lebo konflikt záujmov bohatých skupín i štátov je veľký. Ako píše známy ekonóm Guido Rossi vo svojej knihe *Epidémia konfliktu*,⁵ medzinárodné spoločenstvo a jeho trh, zasiahnutý extrémne dramatickou krízou, je rukojemníkom mechanizmov, ktoré sa vymkli spod kontroly a ktoré môžu viesť ku krachu, čo nemá obdoby. Z tohto hľadiska sa každý prostriedok záchran, ktorý sa tu ponúka, vrátane návratu k etickej regulácii, vidí len ako utišujúci prostriedok či zbožné želanie.⁶

Vrátiť sa ku Kristovi, prameňu všetkej nádeje

Cirkev darovala Európe najvzácnejší dar, aký mohla dať: vieru v Ježiša Krista, prameň nádeje, ktorý nemôže sklamať, dar, ktorý sa stal základom duchovnej a kultúrnej jednoty európskych národov a ktorý môže tak dnes, ako i v budúcnosti podstatne prispievať k ich rozvoju a integrácii. Áno, po dvoch tisícročiach predstupuje Cirkev na začiatku tretieho tisícročia s tým istým poslanstvom, ktoré tvorí jej jedinečný poklad: Ježiš Kristus je Pán; v ňom je spása a v nikom inom (porov. Sk 4,12). Prameňom nádeje pre Európu a pre celý svet je Kristus a „Cirkev je riečiskom, cez ktoré tečie a rozlieva sa prúd milostí z prerazeného Spasiteľovho srdca“. Na základe tohto vierovyznania rodí sa v našom srdci a zaznieva z našich pier „radostné vyznanie našej nádeje: Ty, Pane, zmŕtvychvstalý a živý, si stále novou nádejou Cirkvi a ľud-

⁵ Porovnaj Rossi, G.: *Il conflitto epidemico*. Milano, 2003.

⁶ Porov. Sočufka, F.: *Biblia kniha budúcnosti Európy*, c. d., s. 49-50.

stva; ty si jedinou pravou nádejou človeka a dejín; ty si medzi nami, nádej slávy (Kol 1,27), už v tomto našom živote i po smrti. V tebe a s tebou môžeme nájsť pravdu, naše tunajšie bytie dostáva zmysel, spoločenstvo je možné, mnohorakosť sa môže stať bohatstvom, moc Božieho kráľovstva účinkuje v dejinách a pomáha pri výstavbe ľudského mesta, láska dáva námahám ľudí trvalú cenu, bolesť sa môže stať spásonosnou, život porazí smrť a stvorenie sa zúčastní na sláve Božích detí“.⁷

Nádej pre našu dobu

Príchodom Ježiša sa začína nová doba ľudstva. On zhromaždil ľudí do spoločenstva, ktoré voláme Cirkev, a stále sa prihovára svojim Slovom, ktoré je zaznačené vo Svätom písme. Ono bolo veľmi silným nástrojom pri rozvíjaní sa Cirkvi aj v prenasledovaniach, potom pri sťahovaní národov a prechode od barbarstva k ľudskejšiemu životu, cez rozvoj reholí ako ohnísk duchovného života, cez riešenie osobných otázok ľudí, rodín aj národov. V našich dejinách mimoriadne miesto majú sv. Benedikt, patrón Európy, a sv. Cyril a Metod ako spolupatróni Európy. Oni prispeli ku kultivovaniu nového ľudstva tak po stránke hospodárskej ako základe života, ale aj kultúrnej, sociálnej a predovšetkým duchovno-náboženskej. Múdrost' a silu pre svoju činnosť čerpali predovšetkým z Biblie, ktorú môžeme nazvať knižnicou v knihe. Z tohto posvätného prameňa čerpali predchádzajúce generácie. Teda iba Európa, ktorá neodstráni, ale odhalí vlastné kresťanské korene, bude môcť byť na výške úloh, ktoré ju čakajú v treťom tisícročí.

V tejto súvislosti sa môžeme zamyslieť aj nad prvým prekladom Biblie do staroslovienciny.

Starosloviensky preklad Biblie

Slovania patria medzi národy, ktorých literatúra má počiatok v preklade Biblie.

Prvé čiastočné preklady Biblie do reči našich predkov jestvovali už v 9. storočí. Historické pramene dokazujú, že apoštoli Slovanov Konštantín Cyril a Metod postupne preložili do staroslovienskej⁸ reči skoro celú Bibliu. Už v Konštantínopole Konštantín preložil Evanjelium sv. Jána, apoštola, pre bohoslužbu, čo na Veľkej Morave doplnil chýbajúcimi textami pre lecionár z evanjelií, Skutkov apoštolov a Žaltára, preloženého z gréckej predlohy s ohľadom na latinský preklad. Tieto časti sa zachovali v hlaholskom odpise v Zografskom a Mariánskom kódexe z 10. storočia. Žaltár sa zachoval v odpise z 11. storočia. Po Cyrilovej smrti (r. 869) Metod⁹ so svojimi žiakmi dokončil okolo r. 881 preklad ostatných kníh Starého zákona¹⁰ (okrem 1. a 2. knihy Makabejcov). Pri prekladaní používali aj pôvodný hebrejský text, ale spravidla sa doslovne pridržali gréckeho byzantského textu s prihliadnutím na latinskú Vulgátu (najmä v žalmoch). Týmto prekladom sa Slovania dostali medzi vtedy vyspelé európske národy. Keď sa dal v roku 988 v Chersone pokrstiť knieža Vladimír, Konštantínov a Metodov preklad bol zavedený v cirkvi na Rusi a s malými zmenami sa používal až do 19. storočia: starosloviensky jazyk a staroslovienske písmo, staroslovienske kódexy Nového zákona.¹¹ Na šírení ich úcty

⁷ Ján Pavol II.: Posynodálna apoštolská exhortácia Cirkev v Európe, č. 18. www.kbs.sk. Dokumenty.

⁸ Porov. Žeňuch, P.: Starosloviencina a cirkevná slovančina – lingua franca. In Historická revue, 2019, roč. XXX, č. 6., s. 6-11.

⁹ Porov. Pramene o živote svätých Cyrila a Metoda a ich učeníkov. Zostavil Andrej Škoviera. Bratislava: Post Skriptum, 2013.

¹⁰ Porov. Od Petrovho stolca k Veľkej Morave. Pápežské dokumenty o sv. Cyrilovi a Metodovi z rokov 868 – 2012. Výber zostavili Viliam Judák a Peter Liba. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2012.

¹¹ Porov. Heriban, J.: Úvody do Starého i Nového zákona s výberovou a tematicky zoradenou bibliografiou. Rím – Trnava: SÚSCM a SSV, 1997.

a širokospektrálneho diela má mimoriadne veľký podiel Slovenský ústav svätých Cyrila a Metoda v Ríme.¹²

Autor monografie *Česká Bible v dějinách národního písemnictví* (Vyšehrad 1997, s. 31) upozorňuje, že kultúrna čeština bola zo staroslovenčiny obohatená termínmi z náboženskej oblasti, ale aj tým, že domáce slová získali špeciálny náboženský význam. Napríklad *div*, *Duch Svaty*, *duše*, *Hospodin*, *hriech*, *pokati se*, *milosrdie*, *modliti se*, *mučeník*, *odpušćenie*, *Spasitel*, *Trojice*, *Stvoritel*, *svedomie*, *viera*, *spoviedati se*... Rovnako to platí aj pre slovenčinu, ako na to upozornil aj prof. Ján Stanislav v diele *Dejiny slovenského jazyka*.

Kamaldulská Biblia

Iba Európa, ktorá neodstráni, ale odhalí vlastné kresťanské korene, bude môcť byť na výške úloh, ktoré ju čakajú v treťom tisícročí. Na dobrú začlenenosť do európskeho kultúrneho kontextu v polovici 18. storočia poukazuje prvý katolícky preklad Biblie do slovenčiny. Kamaldulskí mnísi v Červenom kláštore, vysoko vzdelaní prekladatelia Biblie, pripravili preklad v živej reči ľudu preto, aby sa Božie slovo mohlo šíriť medzi najširšie vrstvy ľudu. Faksimile jediného rukopisu Kamaldulskej Biblie pripravili na vydanie pracovníci Slavistického kabinetu Slovenskej akadémie vied v Bratislave pod vedením a dlhodobým výskumom prof. Jána Doruľa, Dr.Sc., riaditeľa Slavistického kabinetu, teraz premenovaného na Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Pretože sa doteraz najviac dlhodobo venovali vedeckému výskumu tohto mimoriadne vzácneho diela, preberáme ich výskum.¹³ Prof. J. Doruľa nazval faksimile Biblie – Kamaldulská.

Celé Sväté písmo preložili¹⁴ z latinskej Vulgáty do predbernolákovskej slovenčiny kamaldulskí mnísi v Červenom kláštore pri Dunajci v polovici 18. storočia. Preklad zostal v rukopise, zachoval sa v jedinom krasopisne odpísanom exemplári, v ktorom pisár zaznačil dátum 6. mája 1756 ako začiatok prepisovania z konceptu. Rukopis vo dvoch zviazaných dieloch je teraz uložený na Arcibiskupskom úrade v Trnave. Faksimilné vydanie celého rukopisu vyšlo v roku 2002 v edícii *Biblia Slavica* v Nemeckej spolkovej republike (Swaté Biblia Slowénské aneb Pisma Swatého Částka I. Herausgegeben von Hans Rothe und Friedrich Scholz unter Mitwirkung von Ján Doruľa. Paderborn – München – Wien – Zürich: Ferdinand Schöningh, 2002. 920 s.; Částka II. [s komentáři] 1063 s.).¹⁵ Tento preklad označili názvom *Kamaldulská Biblia*, v skratke KB.

Z doterajších výskumov vychodí, že autormi prekladu sú učení kamaldulskí pátri, ktorí účinkovali na teologickej škole, tzv. *professoriu* v Červenom kláštore v rokoch 1745 – 1769.

Hoci preklad vznikol v kláštore na východnom Slovensku, má všetky znaky jazyka vzdelancov zo západoslovenského kultúrneho okruhu. V tomto jazyku vzniklo množstvo písomností a tlačí používaných na celom slovenskom jazykovom území. Je základom kodifikácie prvého slovenského spisovného jazyka – bernolákovskej spisovnej slovenčiny z konca 18. storočia.¹⁶

¹² Porov. Hrabovec, E. a kol.: Slovenský ústav svätých Cyrila a Metoda v Ríme. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2015.

¹³ Porov. Doruľa, J.: O prekladoch Biblie do slovenčiny a iných slovanských jazykov: Zborník príspevkov na medzinárodnej vedeckej konferencii. Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 1997. 284 s.

¹⁴ Porov. Doruľa, J.: Kamaldulská Biblia z 18. storočia – prvý preklad celej Biblie do slovenčiny. In: Slovensko, 2003, roč. 26, č. 3-4, s. 20-22.

¹⁵ Rukopis prekladu Kamaldulskej Biblie pripravili na vydanie pracovníci Slavistického kabinetu SAV v Bratislave. Toto interdisciplinárne pracovisko vzniklo v roku 1995 a venuje sa výskumu vzťahov slovenského jazyka, dejín a kultúry s inými slovanskými aj neslovanskými jazykmi, dejinami a kultúrami. Venuje sa aj výskumu slovensko-latinských, slovensko-nemeckých a slovensko-maďarských vzťahov staršieho obdobia. Slavistický kabinet SAV je aj sídlom Slovenského komitétu slavistov a redakcie interdisciplinárneho slavistického časopisu *Slavica Slovaca*.

¹⁶ Porov. Doruľa, J.: Kamaldulská Biblia z 18. storočia – prvý preklad celej Biblie do slovenčiny, c. d.

Príprava prekladu v európskom kontexe

Kamaldulskí mníši prekladali text Biblie z latinskej Vulgáty (pravdepodobne používali jej vydanie z roku 1682), prihliadali však aj na hebrejské a grécke originály, ako to ukazujú aj početné latinské poznámky na okrajoch zachovaného rukopisu KB. Z iných dostupných prekladov sa kamaldulskí mníši opierali predovšetkým o český preklad tzv. Svätováclavskej Biblie (Nový zákon vyšiel v Prahe v r. 1677, Starý zákon v r. 1712 a 1715), z poľských prekladov najmä o Leopoltu z roku 1561, mali poruke aj poľský preklad Jakuba Wujka z roku 1599 a českú (protestantskú) Kralickú Bibliu z rokov 1579 – 1593. Na rozdiel od týchto prekladov nie sú však kamaldulskí mníši natoľko závislí od jazykových foriem predlohy, t. j. netransformujú vždy verne latinské gramatické tvary do ekvivalentných slovenských tvarov, ani neprekladajú vždy doslovne slová a slovné spojenia, lež vystihujú vo svojom preklade ich zmysel, ktorý sa usilujú pretlmočiť čo najprístupnejším vyjadrením. Spôsob ich prekladania charakterizuje úsilie transponovať typické latinské tvary a konštrukcie, ktoré sú cudzie slovenskému jazyku, do živých slovenských tvarov, väzieb, spojení a konštrukcií, využívať bežne používanú slovenskú slovnú zásobu, celkovo uplatňovať základné prvky slovenského jazykového vedomia. Preto sa jazyk ich prekladu vyznačuje celým radom jazykových prvkov charakterizujúcich živý hovorený jazyk, prejavuje sa v ňom zjavné úsilie o sprístupnenie textu Biblie slovenskému čitateľovi. Tento spôsob prekladania výrazne odlišuje KB najmä od českej Svätováclavskej Biblie i od ďalších spomínaných prekladov. Najviac sa mu približuje spôsob prekladania v poľskom preklade Leopoltu.¹⁷ Je prirodzené, že takýto slovenský preklad musí rešpektovať nielen slovenské životné a spoločenské reálie, ale aj jazykové osobitosti spojené s týmito reáliami.

Prof. J. Doruľa poukazuje na to, že je dôležité si uvedomiť tesnú spojitosť medzi vývinom jazyka a etnika. Ak napríklad hovoríme o používaní češtiny na Slovensku, o jej úlohe a funkciách, musíme vedieť, že čeština sa dostáva na Slovensko v čase, keď ako dôsledok integrácie slovenského etnika a vzniku vedomia etnickej spolupatričnosti sa už dávno bol utvoril slovenský jazyk ako jeden zo slovanských jazykov, ako spoločný jazyk slovenského etnika (v podobe nárečí, viacerých miestnych kultivovaných podôb i nadnárečových útvarov – najmä v ľudovej slovesnej tvorbe). Dávno sa už bolo utvorilo a upevnilo spoločné slovenské jazykové vedomie, ktoré spontánne určovalo pravidlá adaptácie češtiny od samých začiatkov jej prenikania na Slovensko. Tieto pravidlá sa uplatňovali, pravda, aj pri adaptácii prevzatí z iných jazykov. Mechanizmus týchto pravidiel spočíval v tom, že sa pri prevzatí (i pri používaní češtiny Slováckmi) nahrádzali slovenskými jazykovými prvkami (hláskovými, gramatickými a inými) tie inojazykové prvky, ktoré boli cudzie slovenčine ako celku (slovenčinu ako celok tvorí celý rad spoločných [existujúcich vo všetkých slovenských nárečiach] starobyklých i novších jazykových črt, znakov, ktoré zároveň odlišujú tento celok od iných, najmä od susedných slovanských jazykov). Aj v tomto spôsobe adaptácie češtiny používanej na Slovensku sa prejavuje slovenská jazyková jednota. Tento spôsob adaptácie češtiny nachádzame aj u evanjelických Slovákov, ktorí používali češtinu ako svoj liturgický jazyk, t. j. aj v ústnych prejavoch, obmedzených, pravda, len na túto úzko ohraničenú oblasť. Takúto češtinu, používanú v tejto oblasti v ústnych prejavoch a uvedeným spôsobom adaptovanú, nazývame *biblická čeština*.¹⁸ Inak sa čeština

¹⁷ Biblia Slavica Leopolda. Faksimile der Ausgabe Krakau 1561 herausgegeben von von Reinhold Olesch und Hans Rothe Mit einem Geleitbrief von Papst Johannes Paul II. Ferdinand Schöningh Paderborn – München – Wien – Zürich: 1988, 614 s.

¹⁸ Toto označenie (biblická čeština) nemožno dávať do priamej súvislosti s Kralickou Bibliou, lebo evanjelickí Slováci používali češtinu vo funkcii liturgického jazyka pred vyjdením tohto prekladu. Ide o úzko vymedzenú oblasť používania adaptovanej češtiny v slovenskej evanjelickej cirkvi. Spojenie biblická čeština sa nehodí na globálne označovanie češtiny

v podmienkach feudálnej spoločnosti na Slovensku uplatňovala ako praktický dorozumievací prostriedok v istých sférach používania jazyka predovšetkým v písaných prejavoch, čo zreteľne vidieť aj z podoby týchto prejavov (časté zmiešané slovensko-české útvary, aké sa pri ústnom dorozumívaní nemohli uplatniť). Predovšetkým v prostredí slovenského meštianstva sa naliehavo prejavila pragmatická potreba používať v písomnostiach jazyk zrozumiteľný širšiemu okruhu používateľov a adresátov od čias, keď sa Slováci úspešne prebojujú do mestskej samosprávy. Máme o tom spoľahlivé doklady už zo 14. storočia.

Pri vtedajšom chápaní spoločenskej úlohy písaného jazyka, ktorému sa neprispiovala hodnota znaku etnicity, mohlo sa slovenské jazykové vedomie bez zábran prejavovať v slovákizácii češtiny a zároveň takéto používanie češtiny v predpisovnom období nemohlo ovplyvniť prirodzený vývin slovenského jazyka podľa jeho vlastných zákonitostí. S uvedeným chápaním úlohy jazyka potom súvisí aj označovanie písomností ako českých alebo ako slovenských, často bez ohľadu na stupeň ich slovákizácie. Rozhodujúcim kritériom pri hodnotení písomností ako domácich textov bola ich bežná zrozumiteľnosť. Preto sa bežne zrozumiteľné texty mohli označovať za písomnosti napísané v domácom, rodnom jazyku, *in lingua vernacula*. Stupeň ich jazykovej slovenskosti nemusel byť rozhodujúcim kritériom spomínaného označovania. Všetky tieto písomnosti mali jednu spoločnú základnú vlastnosť: Slúžili dorozumievacím potrebám Slovákov, pričom ich jazyk nebol reprezentantom slovenskej etnicity. Takýmto reprezentantom bola svojou prirodzenou podstatou slovenčina ako spoločný jazyk historicky vzniknutého slovenského etnika.¹⁹ Používali ju v nárečových a vo viacerých kultivovaných podobách príslušníci slovenského etnika rozdelení do všetkých spoločenských vrstiev feudálnej spoločnosti. Z veľkého množstva zachovaných písomností 15. – 18. storočia vidieť, že slovenský jazyk bežne používala etnicky slovenská zložka tzv. uhorského feudálneho národa (*natio hungarica*). Táto etnicky slovenská vrstva feudálnej spoločnosti používala slovenčinu v korešpondencii, v agende správy feudálnych panstiev i v stoličnej správe. Kultivácia jazyka sa tu výrazne prejavuje najmä v množstve termínov súvisiacich s touto správou, ako to dokladajú početné zápisy zo zhromaždení stoličnej šľachty (kongregačné protokoly) a ďalšie súdne a iné spisy stoličných úradov, inštrukcie pre hospodárskych správcov a úradníkov, príkazy, potvrdenky, súpisý majetkov, výkazy o hospodárení, účty a pod. Istý vplyv maďarčiny v prostredí slovenskej šľachty a zemianstva sa začína postupne prejavovať v dôsledku napodobňovania životného štýlu bohatej etnicky maďarskej šľachty, ktorá sa vo väčšom množstve dostáva na Slovensko pri úteku pred Turkami po roku 1526. Sem siahajú aj začiatky pomad'arčovania mien slovenských šľachtických rodov.²⁰

Prof. J. Doruľa ďalej dokazuje, že ďalšou významnou zložkou feudálnej spoločnosti bolo meštianstvo, najmä obyvatelia privilegovaných slobodných kráľovských a banských miest s výraznou remeselníckou a obchodnou vrstvou. Najmä v súvislosti s výkonom mestskej samosprávy, s agendou magistrátu (mestské a účtovné knihy, súdne protokoly, testamenty, korešponden-

používané na Slovensku, lebo v prevažnej väčšine prípadov nejde o používanie súvisiace s náboženskými obradmi v evanjelickej cirkvi alebo o biblické texty.

¹⁹ Nesmieme, pravda, zabúdať na mnohokrát aj písomne spoľahlivo doloženú skutočnosť, že naši predkovia presne vedeli na základe svojich životných skúseností, kontaktov a poznatkov rozlišovať reálne jazykové a etnické pomery a vzťahy vo svojej krajine a v jej okolí.

²⁰ Pomad'arčovanie miestnych názvov v latinských listinách a textoch, ako ho možno pozorovať už v písomnostiach z 13. storočia, vyplýva z postupne zaužívanej praxe uhorskej kráľovskej kancelárie a hodnoverných miest (konventy, kapituly, kláštory), nie je teda nijakým priamym dokladom prítomnosti maďarského etnického živlu v danej lokalite s pomad'arčeným názvom. Vznik tejto praxe iste súvisí s nadobudnutím prevahy etnicky maďarskej zložky vo vládnucej vrstve uhorského štátu.

cia) a cechových organizácií (cechové písomnosti, najmä cechové artikuly) vzniklo množstvo slovenských písomností. Aj v nich sa prejavuje kultivácia slovenského jazyka, ktorá sa dotýka všetkých spomínaných oblastí mestského života (administratívno-právna terminológia s mnohými latinizmami, terminológia mestskej správy, cechov, remesiel a baníctva s množstvom prevzatí z nemčiny).

Jazykom ľudu, nepriviligovaného dedinského poddanského obyvateľstva, boli miestne slovenské nárečia, prekonávajúce prirodzený jazykovo-historický vývin. Nárečovú podobu má aj ľudová slovesná tvorba piesňová i prozaická. Nájdú sa v nej aj nadnárečové jazykové prvky, ktoré možno pokladať za prejav kultivácie jazyka v tejto spoločenskej vrstve.

Veľké množstvo slovenských písomností vzniklo v prostredí slovenských vzdelancov, ktorí účinkovali ako kňazi a rehoľníci – tvorcovia obsiahlej kázňovej a inej náboženskej literatúry, ďalej ako pisári a učitelia v službách miest, stolíc a šľachty. Z ich pera pochádza množstvo poučnej a odbornej literatúry, historických a umeleckých diel.

Zmenu postoja prejavujúceho sa v spomínanej spontánnej adaptácii češtiny možno pozorovať u slovenských evanjelických vzdelancov od čias protireformácie, ktorá zaznamenala veľké úspechy v 17. storočí (veľkú úlohu tu zohrala protireformačná činnosť jezuitov i františkánov, Trnavská univerzita a jej tlačiareň). U časti evanjelických vzdelancov sa postupne formuje predstava, že používaním češtiny sa Slováci zbližujú s Čechmi natoľko, že vlastne s nimi splývajú. Takáto predstava nadobúda zreteľné črty v diele Mateja Bela a výrazne sa prejavuje u viacerých jeho stúpenecov a nasledovníkov.

Ďalej prof. J. Doruľa predstavuje podobný postoj katolíckeho kňaza Antona Bernoláka, osvieteniského vzdelanca k ľudovému jazyku vo vzťahu k písanému, spisovnému jazyku ktorý zastával aj Anton Bernolák; ibaže on sa opieral o katolícku líniu slovenského jazykovo-historického vývinu, v ktorom sa neuplatňuje spomínaný úctivý vzťah k češtine ako k liturgickému jazyku. Preto spontánny slovakizačný proces v písaných prejavoch Slovákov prebiehal v tejto línii neprerušene, čo celkom prirodzene viedlo k formovaniu kultivovanej podoby slovenského jazyka predovšetkým v západoslovenských kultúrnych centrách (Trnava, Bratislava, františkánske a jezuitské kláštory). A práve táto podoba slovenského jazyka, vypestovaného a cibreného vzdelancami, sa stala základom bernolákovskej kodifikácie spisovnej slovenčiny koncom 18. storočia. Teda nie kultivovaná čeština je tou hierarchicky najvyššou hodnotou, ale jej na roveň, rovnocenne vedľa nej postavená kultivovaná slovenčina. A. Bernolák stojí teda so svojou kodifikáciou celkom na domácej, slovenskej pôde, rešpektuje a završuje prirodzený, zákonitý slovenský jazykovo-historický vývin.

Bernolákovská kodifikácia je výsledkom prirodzeného, zákonitého slovenského jazykovo-historického vývinu, ktorý prirodzene a nepretržite prebiehal v tej línii slovenského historicko-jazykového vývinu, do ktorej patrí aj prvý preklad celej Biblie do slovenčiny.

Kamaldulská Biblia je iste najvýznamnejším, hoci zďaleka nie jediným významným dielom katolíckeho kultúrneho prostredia a jeho aktivít. Bolo to vysoko kultivované prostredie, dobre pripravené zvládnuť náročnú úlohu, akou preklad Biblie nesporne je.

V doslove ku Kamaldulskému slovníku sú sformulované aj niektoré ďalšie pravidlá, akési kodifikačné zásady o písaní a vyslovovaní v slovenskom jazyku. Tieto zásady kamaldulskí prekladatelia Biblie dôsledne uplatňovali, ako to vidno aj v mnohých redakčných zásahoch do čístopisu prekladu KB. Niektoré takéto kodifikačné zásady však vo svojom dodatku nesformulovali do osobitného pravidla či predpisu, hoci ich pravidelne dodržiavali.

Hoci KB zostala v rukopise, je sama osebe svedectvom o svojej dobe, o jej kultúrnej výške a v neposlednom rade je aj dôkazom vernej služby Cirkvi svojmu národu. Je to významný odkaz aj pre dnešnú Cirkev.

Kamaldulský preklad v duchu Tridentského koncilu bol opatrený poznámkami, ktoré dôkladne spracoval a prepísal do tlačenej podoby spolupracovník vtedy Slavistického kabinetu Vladimír Gregor.²¹

Latinské exegetické marginálie v Kamaldulskej Biblii

S prof. J. Doruľom spolupracoval aj vynikajúci znalec latinského jazyka, ktorý poznámky spracoval do tlačenej podoby. Rukopisný preklad Kamaldulskej Biblie (KB) je vybavený rozsiahlym latinským poznámkovým aparátom, ktorý môžeme oprávnenne pokladať za exegetickú príručku pre kňazov v pastorácii. Z tohto faktu jednoznačne vyplýva, že preklad KB bol určený širšej verejnosti sprostredkovane, t. j. na čítanie a vysvetľovanie Božieho slova v liturgii prostredníctvom kňazov. Vieme, že bez vysvetliviek sa nemohli vydávať preklady Biblie pre katolíckych veriacich. Svätováclavská Biblia (Nový zákon z roku 1677, Starý zákon z rokov 1712 a 1715) má bohaté poznámkové vybavenie a obsiahle úvody k jednotlivým knihám. Sú to vydania pre českých katolíkov, upravené podľa zásad všeobecného Tridentského koncilu (4. zasadnutie v roku 1546). Tento fakt nijako neznižuje význam obidvoch prekladov pre široký okruh veriacich. Preklady – hoci iba druhostupňovo – boli určené len a len im, kňazom slúžil latinský preklad Vulgáty.

Kamaldulský preklad mal slúžiť aj ako lekcionár, zbierka biblických bohoslužobných čítaní. Preto sa v texte KB označuje krížikom začiatok a hviezdíčkou koniec každej lekcie. Na posledných stranách sa uvádza podrobný rozpis týchto čítaní na celý cirkevný rok s latinským znením ich incipitov.

Predovšetkým treba zdôrazniť, že poznámky nadväzujú gramaticky na latinský text Vulgáty, nie na slovenský preklad. Veľmi časté sú odkazy na originálny hebrejský, grécky alebo aramejský text (aramejské znenie sa uvádza slovom chaldaice, čo je zastaraný a nesprávny ekvivalent aramejštiny – J. Heriban, *Príručný lexikón biblických vied*, s. 480). Často sa cituje Septuaginta. Citácia z nej sa uvádza rímskou alebo arabskou sedemdesiatkou alebo skratkou Sa. Časté sú aj odkazy na patristické spisy (sv. Hieronym, sv. Augustín a iní), ako aj na *Antiquitates* Jozefa Flaviana. Z exegetov sa najčastejšie uvádza Tirin, zriedkavejšie Menoch. Sú to skrátené formy mena Tirinus a Menochio. Jacob Tirinus, jezuita, sa narodil v Antverpách v roku 1580, kde aj umrel v roku 1636. Prednášal exegezu. Napísal dielo *Commentarius in Vetus et Novum Testamentum*, ktoré vyšlo v Antverpách 1632, v Turíne v rokoch 1882 – 1884 a v Augsburgu v rokoch 1787 – 1794. Giovanni Stefano Menochio, tiež jezuita, narodený v Pavii v r. 1575, zomrel v Ríme v r. 1655. Prednášal exegezu a morálnu teológiu, zastával v reholi vyššie funkcie, bol asistentom dvoch generálov jezuitov Carafu a Piccolominiho. Z významných diel spomenieme dve: *Brevis explicatio sensus literalis totius Sacrae Scripturae ex optimis quibusque auctoribus per epitomen collecta* a *Hieropoliticum, sive Institutiones politicae e S. Scripturis depromptae*.

Pozornosť čitateľa poznámok upúta úsilie zasadiť príslušný biblický dej do presného časového rámca. Väčšinou sa uvádzajú tri datovania: Anno X Mundi, čiže od stvorenia sveta, ante aeram Christi, ante Christum a v NZ aerae vulgaris – všeobecne prijímaného datovania, naše po Kristovi. V poznámkach sa upozorňuje, že Kristovo narodenie sa stalo ante aeram vulgarem 4, štyri roky pred oficiálnym datovaním, čo sa s malými odchýlkami prijíma aj dnes. V poznámkach ku knihám Machabejcov, ktoré opisujú deje z časov helenistickej rozpínavosti, sa udáva aj grécke datovanie podľa olympiád a viackrát aj rímske datovanie ab Urbe condita (od založenia Ríma).

²¹ Porov. Gregor, V.: Latinské exegetické marginálie v kamaldulskej Biblii. In Doruľa, J. (ed.): O prekladoch Biblie do slovenčiny a iných slovanských jazykov: Zborník príspevkov na medzinárodnej vedeckej konferencii. Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 1997, s. 34-40.

Mnohé výklady nás upozorňujú na zaužívaný spôsob ľudského vyjadrovania, ktorý nesmie byť brať doslovne. Sú to najmä hyperbolické, metaforické a metonymické zvraty, frazémy a pod. Vyvážený je pomer medzi slovným (literárnym) zmyslom a alegorickým zmyslom pri výklade slov. Alegorický zmysel nazýva autor aj mystickým.

Latinské exegetické poznámky mali kňazom uľahčovať výklad biblických textov veriacim, slúžili však aj im samým. Alegorické výklady im napríklad poskytovali bohatú materiú na meditácie a kontemplácie. V tomto zmysle sa vyjadruje aj dokument Pápežskej biblickej komisie z 15. apríla 1993: „Alegorická interpretácia Písma, ktorá je charakteristická pre patristickú exegézu, pôsobí na moderného človeka dezorientačne. Predsa však skúsenosť Cirkvi, ktorá je vyjadrená v takejto interpretácii, predstavuje ešte aj dnes užitočný prínos (porov. *Divino afflante Spiritu*, 31–32; *Dei Verbum*, 23). Otcovia ukazujú, ako sa Biblia v rámci živej tradície môže čítať teologicky v pravom kresťanskom duchu.“²²

Veľmi dôležitou súčasťou práce kamaldulských mníchov pri preklade KB bol slovník, ktorý spracovala doc. Jana Skladaná. KS tiež poukazuje na prepojenie s jednotlivými krajinami Európy.

Kamaldulský latinsko-slovenský slovník z roku 1763²³

V spolupráci s prof. J. Doruľom má vzácny podiel výskum Jany Skladanej o Kamaldulskom slovníku. Predpisovné (predbernolákovské) obdobie sa vyznačuje zložitou jazykovou situáciou. Charakteristickým znakom predpisovného kultúrneho jazyka je nekodifikovanosť.

O gramatické a pravopisné ustálenie kultúrnej západnej slovenčiny sa pokúsili v druhej polovici 18. stor. kamaldulskí mníši z Červeného kláštora v krátkej gramatike napísanej v úvode k latinsko-slovenskému slovníku z r. 1763. Je známy pod menami *Lechnický slovník* alebo *Hadbavného slovník*, v novšej literatúre označovaný ako *Kamaldulský slovník*. Tým sa však neberie spoluautorstvo Romualdovi Hadbavnému.

Kamaldulský slovník sa zachoval v rukopise. Je napísaný na 942 stranách a skladá sa z dvoch obsahovo samostatných častí. Prvú, väčšiu časť tvorí vlastný slovník (*Syllabus Dictionarij Latino-Slavonicus*), druhá časť obsahuje krátke gramatické odkazy na prvú časť. Autor sa usiloval aplikovať na ne vlastné pravopisné a gramatické pravidlá, známe ako *Stručný návod*. Obsahovo možno tieto pravidlá členiť na niekoľko tematických okruhov.

Slovník je výrazne poznačený vplyvom troch slovníkov, na základe ktorých bol zostavený: latinsko-maďarského slovníka F. Párizza-Pápaiho, latinsko-nemecko-českého slovníka C. Wussina a latinsko-nemecko-poľského slovníka G. Canpia. Maďarský slavista F. Gregor určil hlavné lexikografické zásady KS. Podľa neho autor prevzal slovnú zásobu od Párizza-Pápaiho a doplnil ju materiálom od Wussina a Canpia.

Autor KS sa však usiluje diferencovať slovenčinu od češtiny. Vo väčšine prípadov české výrazy hláskoslovne prispôsobuje slovenskému jazyku a viaceré rozširuje aj o slovenské ekvivalenty.

Miestami sa vyskytujúce nepresnosti a chyby v slovníku mu nijako neuberajú na jeho hodnotu a význame pre slovenskú historickú lexikografiu a lexikológiu. Slovník vznikol pravdepodobne z praktických potrieb, preto sa naň autor ani nepodpísal.

Jazyk KS možno charakterizovať ako kultúrnu západnú slovenčinu, má vysokú hodnotu ako lexikografické dielo. KS je vzácna pamiatka v oblasti frazeológie.

²² Pápežská biblická komisia: Interpretácia Biblie v Cirkvi. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie: Katolícke biblické dielo na Slovensku, 1995, s. 102.

²³ Porov. Skladaná, J.: Kamaldulský latinsko-slovenský slovník z roku 1763. In Doruľa, J. (ed.): O prekladoch Biblie do slovenčiny a iných slovanských jazykov: Zborník príspevkov na medzinárodnej vedeckej konferencii. Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 1997, s. 53–70.

Rozhodujúce bolo aj to, že pamiatky zostali v rukopise a nevyšli tlačou. Svojou rozsiahlou slovnou zásobou a pokusom kodifikovať kultúrnu západnú slovenčinu však patria medzi najvýznamnejšie prejavy vedomého formovania tohto kultúrneho jazyka. Na tieto tradície neskôr nadviazal aj Anton Bernolák.

Kamaldulská Biblia – prvý slovenský preklad v európskom kontexte

Životná miazga evanjelia môže Európe zabezpečiť rozvoj, ktorý je v súlade s jej identitou, v slobode a solidarite, v spravodlivosti a mieri. Iba Európa, ktorá neodstráni, ale odhalí vlastné kresťanské korene, bude môcť byť na výške úloh, ktoré ju čakajú v treťom tisícročí.

Biblia – táto popredná kniha svetovej literatúry ako kanonizovaný súbor textov starovekých židov, ktorý postupne vznikol v rozmedzí 1. tisícročia pred Kristom (Starý zákon), doplnený spismi Nového zákona v gréčtine – sa stala nielen teologickým bohatstvom kresťanstva, ale aj duchovným a kultúrnym bohatstvom celého ľudstva.

Na postavenie Biblie v kontexte európskeho duchovného vývinu možno hľadiť z viacerých aspektov a na viacerých úrovniach. Pre posúdenie slovenského duchovného zázemia je dôležité vnímať sledovať vplyvy a duchovné postoje vyspelých európskych národov (talianske, nemecké, české kultúrne strediská od obdobia renesancie až do novoveku) a sledovať v tomto kontexte biblické preklady, až po latinský preklad Vulgáty.

Zaujala nás aj poznámka autorky Evy Frimmovej v štúdiu „Biblia v rukopisných i tlačných pamiatkach z konca stredoveku a začiatku novoveku vo vzťahu k Slovensku“, kde autorka cituje svetový katalóg tlači o vydaniach Biblie (Gesamtkatalog der Wiegendrucke IV. Leipzig: Verlag von Karl W. Hiersemann).²⁴

V 15. storočí katalóg uvádza 130 vydaní Biblie: 93 latinských, z toho 13 s komentármi; 2 nemecké vydania, 2 hebrejské, 1 francúzske, 20 talianskych, 2 české, 1 katalánske.

Z výsledkov bádania jazykovedcov je známe, že kamaldulskí mníši pripravili taký preklad biblického textu, v ktorom už jazykovo anticipovali kodifikáciu Antona Bernoláka, lebo Bibliu preložili do kultúrnej západoslovenčiny, z ktorej bernolákovská kodifikácia vychádzala. Tu sme sa pri chronologickom pohľade na preklad Kamaldulskej Biblie zaradili do blízkosti prvého jezuitského českého prekladu (viacerí bádatelia sa domnievajú, že preklad pripravovali kamaldulskí mníši v prvých desaťročiach 18. storočia a neskôr v 50. rokoch 18. storočia ho krasopisne prepísali).

Biblia teda bola knihou, ktorá formovala Európu. Jej preklad má aj kultúrny význam: je tu úsilie preložiť biblický text do ľudového jazyka, ako sami prekladatelia explicitne uvádzajú. No predovšetkým im ide o to, aby bohatstvo múdrosti a milosti posvätného biblického textu čo najviac priblížili najširšiemu okruhu ľudí dobrej vôle. Toto sú dva základné piliere kamaldulského prekladu Biblie, ktoré dokazujú nielen kultúrne zaradenie do Európy, ale aj vôľu a horlivosť šíriť živú vieru pomocou prekladu do národného jazyka.²⁵

Biblia bola a bude knihou Európy

Bibliu uznali aj najväčší duchovia, ako napríklad Goethe, ktorý povedal, že „materinský jazyk Európy je kresťanstvo“, a aj Kant bol presvedčený, že „evanjelium je prameň, z ktorého

²⁴ Porov. Frimmová, E.: Biblia v rukopisných i tlačných pamiatkach z konca stredoveku a začiatku novoveku vo vzťahu k Slovensku. In Doruľa, J. (ed.): Slovenská latinská a cirkevno-slovenská náboženská tvorba 15. – 19. storočia. Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 2002, s. 181.

²⁵ Porov. Ďurica SJ, J.: Prehľad vydaní Biblie na Slovensku a ďalší výskum. In Kyselica SJ, J. (ed.): Biblia v interkonfesionálnom a kultúrnom kontexte na Slovensku. Sväté písmo v dialógu. Trnava: Dobrá kniha, 2019, s. 97-115.

vytryskla naša civilizácia“. Francúzsky básnik Paul Claudel hovorí o Biblii ako o veľkom slovníku, z ktorého čerpali literatúry Európy, zatiaľ čo ruský maliar židovského pôvodu Marc Chagall hovoríac o Biblii bol presvedčený, že veľkí umelci cez mnohé stáročia sa inšpirovali „abecedou, ktorá má farby nádeje“.

Bez poznania Svätého písma nie je možné pochopiť zmysel európskeho umenia, stredovekého i moderného.

Biblia je kniha, ktorá hovorí o minulosti Európy, no nielen o minulosti, ale aj o našej prítomnosti. Konštitúcia *Dei Verbum* hovorí:

„Svätý cirkevný snem vyzýva naliehavým a dôrazným spôsobom aj všetkých veriacich, najmä rehoľníkov, aby si častým čítaním Svätého písma nadobudli nesmierne vzácne poznanie o Ježišovi Kristovi. Nech nezabúdajú, že čítanie Svätého písma musí sprievádzať modlitba, aby sa nadviazal rozhovor medzi Bohom a človekom.“²⁶

Táto výzva bola s dôrazom zopakovaná aj v programovom liste Jána Pavla II. pre tretie tisícročie *Novo millennio ineunte*: „Zvlášť je potrebné, aby sa počúvanie Božieho slova stalo živým stretnutím podľa starej, ale ešte vždy platnej tradície »lectio divina«, ktorá nám umožňuje čerpať v biblickom texte živé slovo, ktoré kladie otázky, usmerňuje a stvára život.“ (č. 39)²⁷

Rovnako to zdôrazňujú pastierskymi listami, vydávaním Písma, knižne alebo vo forme časopisu *Sväté písmo pre každého*, zavedením biblickej nedele.

Sväté písmo je predovšetkým knihou o budúcnosti Európy, lebo na jej stranách spoznáваме čoraz lepšie naše korene a môžeme v nej nájsť motiváciu na cestu putovania ako veľký európsky ľud. A Európa, ktorá má za sebou vojny predchádzajúcich storočí, spoznala ničiacu silu, zbytočnosť a absurditu násilia. Preto musí byť pre iné kontinenty zárukou a podporovateľom pokoja. Inými slovami, vždy bude čoraz nevyhnutnejšie vedieť povedať jasné a úprimné pravdy o človeku, o jeho živote, o jeho poslaní, vychádzajúce zo slov Biblie, ktoré vychádzajú od samého Boha. Človeku bude treba hlásať Boha jasnými a jednoduchými slovami, jazykom, ktorý vyjadrí jeho nadprirodzenosť, jeho lásku k ľudstvu, ako aj potrebu človeka všetkých čias nájsť v Bohu svoj odpočinok. Čo mnohí nachádzajú cez rozličné formy duchovných cvičení.²⁸ Sväté písmo tieto slová obsahuje.

Je to Biblia, ktorá ich v sebe má. Jej slová sú súčasťou ľudstva, vyjadrujú živý zmysel ľudskej krehkosti a slabosti, vyjadrujú hlboké poznanie tajomstva nenávisti, ktoré trápi svet. Biblia nie je kniha, ktorá padla z neba. Je to kniha, v ktorej sa každý môže vidieť a nájsť. Sú v nej strany pre každú situáciu utrpenia i radosti, ktoré zažíva každý človek. Preto je to kniha, ktorá bude hovoriť aj ku všetkým budúcim generáciám.²⁹

Biblia je cestou k ekumenickému dialógu a vzájomnej spolupráci

No aby mohlo byť Sväté písmo skutočne knihou budúcnosti Európy, je nevyhnutné, aby sme si uvedomili niektoré podmienky, ktoré musia byť splnené. Predovšetkým, v Európe musí zavládnuť duch ekumenickej spolupráce, bratskej a presvedčenej, medzi všetkými kresťanskými vierovyznaniami. Budúcnosť Európy je úzko spojená so svedectvom jednoty, ktoré budú schopní vydať Kristovi učeníci. Pápež Pavol VI., keď 13. januára 1970 písal ekumenickému patriarchovi, vyslovil toto želanie: „Kiež by Duch Svätý nás viedol na ceste zmierenia, aby sa jednota našich Cirkví stala čím jasnejším znamením nádeje a útechy v živote celého ľudstva.“

²⁶ Druhý Vatikánsky koncil: Vieroučná konštitúcia *Lumen gentium*. O Cirkvi, č. 25

²⁷ <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/novo-millennio-ineunte>.

²⁸ Porov. Csontos SJ, L.: Duchovné cvičenie v každodennom živote. Trnava: Dobrá kniha, 1998. 141 s.

²⁹ Porov. Kyselica SJ, J.: Obnova farnosti cez neokatechumenát. Trnava: Dobrá kniha, 1998, s. 107-110.

Teda táto nevyhnutná cesta jednoty cirkví Európy vychádza zo Svätého písma, skrze jeho čoraz hlbšie poznanie. Biblia ponúka spoločný základ, na ktorom budeme môcť budovať hodnoty, ktoré nás ako kresťanské cirkvi spájajú a ktoré nás zaväzujú pracovať spoločne pre budúcnosť nášho svetadielu a celého sveta.

Pre budúcnosť Európy bude tiež nevyhnutné uvedomiť si vzťah, ktorý spája kresťanské cirkvi s hebrejským ľudom a s osobitnou úlohou Izraela v dejinách spásy, v dejinách, ktoré sa týkajú všetkých národov. Európa sa stala javiskom, na ktorom sa odohralo najväčšie prenasledovanie hebrejského ľudu s pokusom o jeho úplné zničenie – horor *shoah* a vyhladzovacie tábory. Európu budúcnosti bude musieť charakterizovať čím hlbšie priateľstvo k hebrejskému ľudu a uznanie spoločných koreňov, ktoré spájajú kresťanstvo a židovstvo.

Dialóg so židovstvom – tvrdí kardinál Martini – bude mať principiálnu dôležitosť pre kresťanské svedomia a aj pre prekonanie rozdelenia medzi kresťanskými cirkvami. Ako hovorí dokument poslednej európskej synody biskupov, bude potrebné stále mať na pamäti, „akou mierou mohli mať synovia Cirkvi podiel na vzniku a šírení antisemitských postojov v dejinách, a budeme prosiť Boha o odpustenie a podporovať všetky stretnutia zamerané na zmierenie a priateľstvo so synmi a s dcérami Izraela“ (*Ecclesia in Europa*, č. 56).

Kardinál Martini zdôrazňuje, že budúcnosť Cirkvi v Európe a jej poslanie v prospech európskej spoločnosti sú úzko spojené s poznaním, blízkym vzťahom a láskou ku Svätému písmu. Biblia bola veľkou knihou minulosti Európy³⁰ a bude aj knihou jej budúcnosti. Nech je teda jasné, že tým nechceme hovoriť iba o nejakej knihe alebo o písomnej formule. Ako jasne povedal Svätý Otec v dokumente o treťom tisícročí, nespasí nás formula ani nijaký program, ale živá osoba – Ježiš Kristus (porov. *Novo millennio ineunte*, č. 39). A táto osoba k nám hovorí v Písme, v sile Ducha, ktorá nás spasí.

A ako vyhlasuje Ján Pavol II. v dokumente *Ecclesia in Europa*, ktorý bol vydaný po poslednej synode európskych biskupov, Cirkvi musí vstúpiť do nového tisícročia s knihou evanjelia v ruke. Kiež by každý veriaci pochopil koncilovú exhortáciu a často čítal Sväté písmo, aby Biblia aj naďalej bola pokladom Cirkvi a každého kresťana, každého človeka dobrej vôle, lebo Biblia je kniha, ktorá hovorí ku všetkým. V jej pozornom štúdiu nájdeme obživu a silu pre naše poslanie. Berme teda túto knihu do rúk, hovorí Svätý Otec, a dodáva: „Vychutnávajme ju až do konca: bude nás to stáť námahu, ale daruje nám to radosť... zaplaví nás nádej a budeme schopní deliť sa o ňu s každým, koho stretneme na ceste životom.“ (*Ecclesia in Europa*, č. 65).³¹

Záver

Prvý preklad Biblie do slovenčiny po preklade sv. Cyrila a Metoda je podnetom, aby sme lepšie videli hĺževnosť a vieru predchádzajúcich generácií až po dnešnú dobu. Výstižne to v úvode prvej časti Kamaldulskej Biblie napísal J. Em. Ján Chryzostom kardinál Korec.³² V závere druhej časti Kamaldulskej Biblie vytlačený prepis Vladimíra Gregora, latinské poznámky, ktoré sa v Biblii nachádzajú na okraji,³³ pomáha vidieť obrovskú prácu prekladateľov na lepšie a správne chápanie Biblie, čo dôkladne predstavuje po dlhodobom výskume so svojimi spolupracov-

³⁰ Porov. Lichner, M. – Karabová, K.: K prameňom ranokresťanskej tradície. Trnava : Dobrá kniha, 2017, 512 s.

³¹ Sočufka, F.: Biblia – kniha budúcnosti Európy, c. d.

³² Porov. Swaté Biblia Slowénské aneb Pisma Swatého částka I. Slovakische Bibel der Kamaldulenser. Ed. Hans Rothe und Friedrich Scholz unter Mitwirkung von Ján Doruľa. Paderborn – München – Wien – Zürich: Ferdinand Schöningh, 2002.

³³ Porov. Swaté Biblia Slowénské aneb Pisma Swatého, částka II, s. 779-973.

níkmi prof. Ján Doruľa štúdiou „O jazyku Kamaldulskej Biblie v kontexte jej vzniku“³⁴ a s vysvetlením „Ortografických, fonologických a morfológických aspektov Kamaldulskej Biblie“ od Eleny Krasnovskej.³⁵ Na európsky kontext Kamaldulskej Biblie po súčasnú dobu poukazuje aj posledná štúdia nemeckého slavistu a vydavateľa Hansa Rotha „Die Biebel der slowakischen Kamaldulenser und ihre Quellen“.³⁶ Kamaldulská Biblia prepísaná v rokoch 1756 – 1759 je teda mimoriadne vzácny slovenský preklad Písma, pripravujúci kodifikáciu slovenského jazyka Antonom Bernolákom. Slavistický kabinet sa pokúšal pripraviť vydanie Latinsko-slovenského slovníka, ktorý používali kamaldulskí mníši pri preklade a vydali ho v roku 1763 s krátkou gramatikou na vyše 900 stranách.

Svetlo života, ktoré nám v kultúrnom a duchovnom diele Kamaldulskej Biblie všetci zangažovaní odovzdali, máme s radosťou prijať a odovzdávať ho ďalej ako nádej pre skutočný život. V duchu slov otca Európy sv. Benedikta: Ora et labora, s túžbou všetko robiť Ad maiorem Dei gloriam.

Vďaka prof. Doruľovi za vynikajúcu vedeckú činnosť pri objasňovaní našich dejín. Ku vzácnemu životnému jubileu mu blahoželáme ešte multos felicissimosque annos ku odovzdávaniu celoživotných objavov a poznatkov ku lepšiemu pozívaniu našich dejín.

Факсимильное издание единственной рукописи Камалдульской Библии – основная работа доктора филологических наук, профессора Яна Дорули

Ян Дюрица

Библия является древнейшей и основной книгой мировой культуры. Она представляет собой канонизированное собрание древнееврейских текстов (Ветхий Завет), к ней примыкают писания Нового Завета. Библия стала не только богословским достоянием христианства, но и духовным и культурным достоянием всего мира. Положение Библии в контексте духовного развития Европы можно рассматривать с нескольких точек зрения. Для оценки словацкого духовного фона важно проследить влияние и духовные установки европейских культур и в этом контексте обратить внимание на переводы Библии, к которым, безусловно, относится и перевод Камалдульской Библии. В настоящей статье представлены лингвистические и культурные предпосылки публикации этого уникального первого полного перевода словацкой Библии.

³⁴ Porov. Swaté Biblia Slowénské aneb Pisma Swatého, částka II, s. 975-1007.

³⁵ Porov. Swaté Biblia Slowénské aneb Pisma Swatého, částka II, s. 1009-1042.

³⁶ Porov. Swaté Biblia Slowénské aneb Pisma Swatého, částka II, s. 1043-1063.

